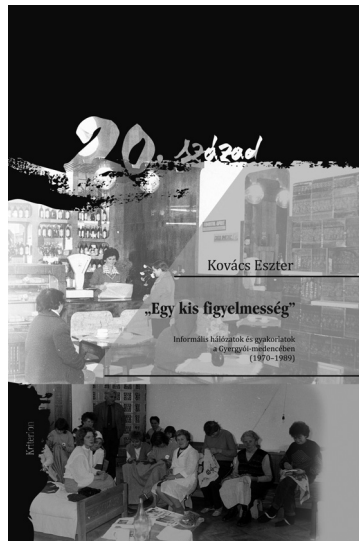

Szócs Levente

AZ A BIZONYOS „O MICĂ ATENȚIE...”

– Kovács Eszter „Egy kis figyelmisség”. Informális hálózatok és gyakorlatok a Gyergyói-medencében (1970–1989) című könyvéről –

Harmincöt évvel az 1989-es romániai forradalom után, a huszadik század közepét meghatározó kommunista diktatúra bukásától számított negyedik évtizedben már nemcsak a korszakból fennmaradó, valamint az átmeneti időszak folyamataiban megszülető beszédmódokról, hanem a korszakról most kezdődő újfajta diskurzusokról is beszélhetünk. A társadalom különböző rétegeinek sajátos beszédszokásai, és ezzel párhuzamosan a társadalomtudományok fejlődésében is egyfajta kritikus ponthoz való elérés figyelhető meg. Három és fél évtized bőven elegendő ahhoz, hogy az említett korszak után született fiatal felnőtt szakember a saját társadalmában való kutatásai során bizonyos akadályokat – melyeket az 1970–80-as évek túlzott közelsége nemrég még sokkal erőteljesebben állított szembe – új perspektívák segítségével tudjon áthidalni. Ugyanakkor az említett időszakban tevékenykedő, az akkor fiatalnak számító egyének életkora is bőven elérkezett arra a pontra, amikor az emlékezés a három és fél évtized óta megélt másfajta társadalmi viszonyok alakulása során, számos viszonyítási pont mentén, immár egy másfajta jelen értékrendjéhez igazodva tudja értelmezni és interpretálni a lassan a klasszikus értelemben vett „történelemm” váló egykori történéseket. Az 1970–80-as évek időszakának sajátos természetéből fakad, hogy az emlékezés egy részét még ma is az úgynevezett elhallgatott történetek tömege teszi

ki. Az emberek különböző csoportjainak hétköznapi életében folyamatosan jelen lévő, de csak egymás között forgalmazott történetek nyilvános térbe való kerülése időszerűbbnek tűnik most, amikor megjelennek olyan kérdések, amelyeket a személyes érintettség teljes vagy részleges hiányával érkező érdeklődők tesznek fel. Ezek közé a kérdezők közé tartozik Kovács Eszter is, akinek doktori disszertációja kötetbe szerkesztett változatáról most itt szó esik.

Az 1989 előtti időszakra való emlékezés a társadalom nagy része számára meglehetősen gyorsnak, és bizonyos értelemben váratlannak számító változás után fokozatosan leülepedett, és néhány jól kivethető toposzt hozott létre. Az erdélyi magyar kisebbség szempontjából az elnyomás, a szabadon való mozgás hiánya, a hatalom által eszközölt tiltások, például a vallás szabadon való gyakorlásának korlátozása, a besúgók, a „szekuritáté” kvázi titokzatos ténykedése és még sok más negatívum mellett kialakult az „akkor jobb volt” diskurzusa is. Kovács Eszter ezek közül választott ki egy jól körülhatárolható társadalmi jelenséget, amikor arra vállalkozott, hogy megmutassa, hogyan emlékeznek a gyergyói régió egykori értelmiségének kultúraszervező személyiségei, illetve a kulturális életben valamiféleképpen részt vevő egyének a társadalmi ellenállás egy sajátos gyakorlatára, az informális hálózatok kiépítésére és fenntartására, működtetésére. Azaz, hogyan sikerült a hatalom által megfogalmazott tiltásokat okosan kijátszani és megszervezni számos, az említett két évtizedet meghatározó, esetenként a mai viszonyokhoz is előzményként szerepet játszó, jelentős kulturális tevékenységet.

Az elemzés elsősorban a 2018–2020 között készült 59 interjúra támaszkodik, melyeket a szerző 65 személlyel készített a Gyergyói-medence különböző településein. Érdemes kiemelni, hogy az egyes témaköröket gazdag fotóillusztráció teszi szemléletesebbé, ami külön kutatási feladatként is jelentős teljesítmény. A szöveg szerkezete igazodik azokhoz az elvárásokhoz, amelyeket a hasonló jellegű doktori disszertációkkal szemben támaszt a tudományos közösség, így a bevezető részben módszertani kérdésekkel találkozunk, illetve annak a terminológiának a körülírásával, melyre az elemzés a későbbiekben alapoz. Az informális gyakorlat mint társadalmi jelenség mellett fontos kulcsfogalma az elemzésnek a szimbolikus ellenállás, valamint a kváziinyilván-

nosság; ezen fogalmak mentén körvonalazódik a későbbiekben az interjúk során rögzített történetek közös lényegi mondanivalója, azaz hogy megfelelő eszközök, praktikák alkalmazásával hogyan lehetett a hatalom részéről elvileg várható különösebb megtorlások nélkül fenn tartani, sőt, színpadon és egyéb nyilvános szférában reprezentálni a térség sajátos kulturális identitását. Az elemzés fontos kutatási előzmények áttekintését is magába építi, itt érdemes megemlíteni a Csíkszeredában 1980-ban alapított Kulturális Antropológia Műhely (KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja) társadalomkutatóinak eredményeit, vagy a kolozsvári bölcsészkaron létrejött iskola kutatásait a narratológia terén.

Az elméleti felvezetés után interjúk részleteit olvashatjuk elsőként a Gyergyói-medence 1970–80-as éveinek kulturális életéről, amikor a *Megéneklünk, Románia* fesztiválok repertoárjában kompromisszumos megoldásokkal meg lehetett puhítani a cenzúrát, és olyan nemzetiségi kulturális elemekkel lehetett megjelenni a színpadon, amelyeket tulajdonképpen tiltott a szocialista hatalom. Továbbá igen fontos, az emlékezők nyilatkozatai által árnyalt történetét olvashatjuk a szárhegyi művésztelepnek is, itt a történetek elsősorban Zöld Lajos nevéhez fűződnek, aki a tábor ürügyén, komoly erőfeszítések árán, a közösség bevonásával, közmunkával, kalákaival véghez vitte a Lázár-kastély és a ferences kolostor restaurálását. Fontos fejezete a kötetnek a sportélet alakulásáról szóló rész, ahol például a gyergyószentmiklósi jégpálya építésének körülményei vázolják az akkori politikai helyzet abszurditását: néhány kulcsfontosságú, vezető beosztásban levő személy jóindulatának és bátorságának köszönhetően sikerült úgy megépíteni a létesítményt, hogy az papíron tulajdonképpen egy teljesen más rendeltetésű épületként szerepelt. Egy további fejezet a hétköznapokhoz közelít, jobban mondva a hétköznapi emberek tiltott ünnepnapjaiba enged betekinteni, a keresztelőtől az esküvőig, a húsvéti ünnepkörötől a szilveszteri bálókig. A gyergyói régió külön jellegzetessége, a kortárs-találkozók keletkezésének körülményei kapnak további fejezetet, végül pedig a nyugati kulturális termékek kvázi titokban folytatott fogyasztása. Itt arról olvashatunk például, hogy a bálók hogyan alakultak át az 1980-as évek diszkójává, illetve hogyan lehetett hozzájutni az akkor nyugaton divatos játékfilmekhez, hogyan alakult ki a filmnézés sajátos

helye és ideje a közösségekben úgy, hogy annak még a rendőr (milicista) is haszonélvezője volt a maga módján.

Összefoglalva tehát, Kovács Eszter munkája révén fontos történet-adatbázis születik meg az 1970–80-as évek gyergyói hétköznapijairól és ünnepeiről. Olyan történetekről beszélhetünk ebben az esetben, melyeket maga a kutatás generált az interjúk alanyaiként szolgáló egyének emlékezetének repertoárjából, de amelyek időről időre – legalábbis részben – valószínűleg ma is elhangzanak valamilyen formában a hétköznapi beszédalkalmak során. Az ilyen típusú kutatások továbbra is rendkívül fontosak, hiszen a történelemtudomány összegző jellegű eredményei mellett ezek az egyes közösségek szóban élő történetének keresztmetszetei, amelyek árnyalják a nagyobb léptékű történelem lecsapódását a társadalom kisebb szerveződési egységei, illetve az egyének irányába. Kovács Eszter munkája – azáltal, hogy a közelmúlt egy igen fontos szeletét veszi górcső alá – szintén efféle keresztmetszettel szolgál számunkra saját közösségünk történetét illetően.

Torzó